

LUND UNIVERSITY

Villorna i Tivoli

Ranta, Michael

Published in:
Kulturens värld

2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ranta, M. (2011). Villorna i Tivoli. *Kulturens värld*, (1), 22-27.

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=explorer&chrome=true&srcid=0B9XMYDSzx5OaMjg3MjFhMzctZDdlOC00ZGQxLTlmYjAtYTU1NzlxYTAYNjc&hl=sv&authkey=CIDT-lkB>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

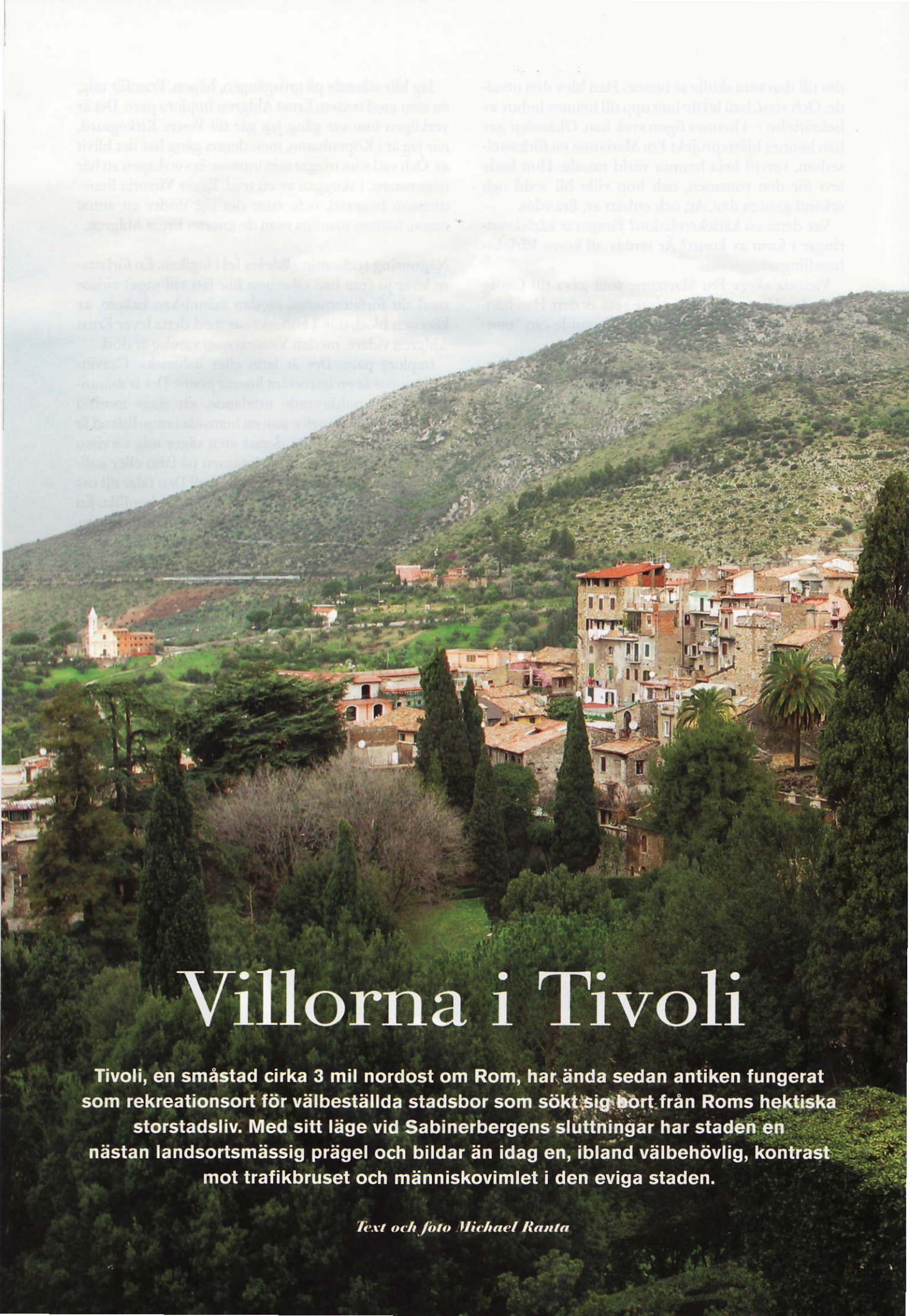
Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Villorna i Tivoli

Tivoli, en småstad cirka 3 mil nordost om Rom, har ända sedan antiken fungerat som rekreationsort för välbeställda stadsbor som sökt sig bort från Roms hektiska storstadsliv. Med sitt läge vid Sabinerbergens sluttningar har staden en nästan landsortsmässig prägel och bildar än idag en, ibland välbehövlig, kontrast mot trafikbruset och människovimlet i den eviga staden.

Text och foto Michael Ranta

Den s.k. Maritima teatern, antagligen Hadrianus' privatbostad

Turistströmmarna är här långt mindre påträngande, trots att två världsarvslistade kulturskatter lockar: kejsar Hadrianus' villa från 100-talet e. Kr. och palats- och trädgårdsanläggningen Villa d'Este från 1500-talet.

Tibur, som staden kallades under antiken, uppskattades redan under 100-talet f. Kr. av romarna på grund av dess svalkande klimat och dess rika vattentillgångar direkt från bergen. Välbärgade och inflytelserika romare som Horatius, Cassius, Maecenas och inte minst kejsar Augustus hade här lantgårdar eller villor. Ett rejält uppsving fick trakten emellertid när kejsar Hadrianus (76-138 e. Kr.) några kilometer utanför Tibur lät uppföra sin villa under åren 118-133 e. Kr. "Villa" skall här inte uppfattas i nutida bemärkelse, dvs. som ett fristående småhus med trädgård, inte ens som ett slags lantgods. Snarare rörde det sig om en storskalig palatsanläggning med fler än 30 byggnader omfattande ett 120 hektar stort område. Hadrianus' hustru Sabina hade fått ära en villa med tomtmark som Hadrianus lät omgestalta till sommarresidens. Givetvis hade han fått en tidsenlig högre utbildning, men han var själv mycket intresserad av litteratur, filosofi, arkitektur och vetenskap. Således tog han personligen flera egna initiativ beträffande nygestaltningen av villan.

Inspiration hade den spanskättade kejsaren fått under sina åtskilliga inspektionsresor, delvis motiverade av ren kulturell nyfikenhet, vilka han hade genomfört i det romerska imperiets huvudregioner,

Utsikt över Tivoli, sedd från Villa d'Este

Villorna i Tivoli

Tivoli, en småstad cirka 3 mil nordost om Rom, har ända sedan antiken fungerat som rekreationsort för välbeställda stadsbor som sökt sig bort från Roms hektiska storstadsliv. Med sitt läge vid Sabinerbergens sluttningar har staden en nästan landsortsmässig prägel och bildar än idag en, ibland välbehövlig, kontrast mot trafikbruset och människovimlet i den eviga staden.

Text och foto Michael Ranta

Skulptur i egyptiserad stil från Hadrianus' villa. Vatikanmuseet, Rom

speciellt i de östra delarna som exempelvis Grekland, vars kultur han hyste stor beundran för. Just i öster grundade han flera städer och kolonier, t.ex. Hadrianopolis (nuv. Edirne i Turkiet), och i Britannien lät han år 122 uppföra den till stor del fortfarande bevarade skydds- och gränsmuren mot Kaledonien, dvs. Skottland, där de piktiska "barbarerna" utgjorde ett ständigt hot mot den romerska civilisationen. I Rom själv lät han ge Pantheon (och inte Marcus Agrippa, som man lätt kan tro p.g.a. portikens inskription) dess nuvarande utformning, med en stillbildande kupol, som under många århundraden var den största i västra Europa. Vidare lät han vid Tiberns strand bygga ett stort mausoleum, som senare omvandlades till den kända påvefästningen Castel Sant'Angelo, och grundade läroanstalten Ateneum, som skulle främja litterära och vetenskapliga studier.

Gestaltningen av villaanläggningen i Tivoli var därför utifrån Hadrianus' egna önskemål påverkad av en rad utomromerska influenser. I en senromersk samling av romerska kejsares biografier, "Historia Augusta", framgår att Hadrianus själv ville benämna

de olika byggnadsstrukturerna med namn hämtade från grekiska och egyptiska förebilder, som han hade sett under sina resor. I grund och botten motsvarade anläggningen en alexandrinsk trädgård, utsmyckad med statyer, fontäner och vattenspel. Dessutom fanns på anläggningen en grekisk teater, flera termer med värmesystem inbyggda i golv och väggar, ett stadion, en gladiatorarena, en palatsliknande basilika, ett Venustempel och åtskilliga bostadshus för såväl hovet som tjänare och soldater.

Ett flera kilometer långt nätverk av underjordiska gångar och körvägar förhindrade att de omfattande transporterna av förnödenheter, utförda av otaliga tjänare och slavar, skulle inverka störande på hovets överjordiska vardagsliv och officiella eller ceremoniella aktiviteter. Enbart driften av den större av de två badanläggningarna, som faktiskt var avsedd för "servicepersonalen", krävde flera hundra arbetare.

Ett av de bäst bevarade och vackraste byggnadskomplexen på området är onekligen Canopus, en 120 m lång rektangulär bassäng, omgiven av kolonnader i korintisk ordning, karyatider (numera repliker) och skulpturer, på vars ena kortsida ett halvcir-

Den s.k. Fontänhallen i Villa d'Este med målad skenarkitektur. I bakgrunden verkar en man kliva in i rummet.

Modell över Hadrianus' storslagna villaanläggning

kelformat triclinium, dvs. en matsal, befann sig. Trots uppenbara grekiska stilinfluenser avsåg dock bassängen att symbolisera den kanal som förband den egyptiska staden Canopus med Alexandria. Nämnvärd är även den s.k. Marina teatern, en ringformad bassäng omgiven av en portik och med en miniatyrvilla som en ö i dess mitt (ca. 25 m i diameter). Villan kunde nås över två träbroar och inhyste såväl ett bibliotek, ett atrium och små badrum. Det antas att byggnaden användes av Hadrianus själv, när han ville dra sig undan från sina förpliktelser.

Hadrianus' villa var tveklöst en grandios anläggning med flera tusen invånare, ja romarrikets motsvarighet till Versailles, och antagligen den största och en av de mest praktfulla av alla romerska villor. I en av områdets två museibygnader visas en stor modell av villan, som ger en överblick över dess dåvarande utformning och imponerande utsträckning. Givetvis fanns här också ett överflöd av konstföremål och kostbara material som marmor, porfyr m.m.

Efter Hadrianus' död användes villan, som faktiskt i stor utsträckning hade fungerat som romarrikets

Fontäner med avancerat hydrauliskt system

Canopus, en bassäng i Hadrianus' villa som symboliserade kanalen mellan Alexandria och staden Canopus

administrativa centrum, endast sporadiskt av de efterföljande kejsarna, som föredrog att vistas i Rom. Konstantin den store lät på 300-talet transportera många konstskatter och marmor till Byzantion, nuvarande Istanbul, och anläggningen började mer och mer förfalla. Inte förrän i mitten av 1400-talet påbörjades på initiativ av påven Alexander VI, och på grund av renässansens generellt nyvaknade intresse för antiken, utgrävningar på området – som dock inte förhindrade fortsatt plundring.

År 1550 utnämndes med stor pompa kardinal Ippolito II d'Este (1508-72) till Tivolis ståthållare. En av hans första åtgärder bestod av att låta bygga om ett f.d. Benediktinerkloster, som hade ställts till hans förfogande som residensvilla. Uppdraget att genomföra arbetet gick till målaren/arkitekten Pirro Ligorio och adelsläkten Estes hovarkitekt Alberto Galvani. Som ett första steg upphandlades eller konfiskerades angränsande markområden med syfte att komplettera byggnaden med en praktfull trädgårdsanläggning.

Uggelfontänen i Villa d'Este, uppförd 1565-69

Neptunfontänen, det kanske mest imponerande vattenspelet i Villa d'Estes trädgård

Denna gestaltades som en terrasserad sluttning nedanför villan utifrån vilken en centralaxel med delvis korsformade sidovägar utgår. Trots att grundplanen är utformad utifrån strängt geometriska överväganden bjuder en promenad i anläggningen på många oförväntade detaljer bakom nästan varje hörn. Förutom åtskilliga skulpturer finns här även fler än 500, under sommaren behagligt svalkande, fontäner, kaskader och sofistikerade vattenspel, inte minst en s.k. vattenorgel. Givetvis förutsatte denna överväldigande mångfald av fontäner ett avancerat hydrauliskt system, och under marken löper ett vidsträckt och intrikat nätverk av kanaler och rörledningar. Anläggningen anses vara ett mästerverk inom italiensk trädgårdskonst och blev stilbildande för europeisk park- och trädgårdsdesign, inte minst under barocken.

Själva det dominerande vattentemat i trädgården anses vara direkt inspirerat av Hadrianus' villa, men den sistnämnda hade även en mer materiellt påtaglig betydelse, nämligen som ett slags stenbrott som försåg Villa d'Este med byggnadsmaterial, i synnerhet marmor. Vidare införlivades även många nyfunna skulpturer därifrån som del av den konstnärliga ut-

smyckningen. Gestaltningen av Villa d'Estes interiör är minst lika imponerande som trädgården. Ett överflöd av allegoriska och mytologiska vägg- och takfresker, utförda av manierismens mest framstående konstnärer som Federico Zuccari, får besökaren nästan att tappa andan. Med sin färgprakt och detaljrikedom utgör rummen regelrätta visuella smyckeskrin, som förefaller estetiskt lika fulländade som det bästa Rom har att erbjuda.

Ja, en dagsutflykt till Tivoli bjuder onekligen på kulturhistoriska och konstnärliga upplevelser av rang och kan dessutom bli långt mera avkopplande än en vistelse i själva huvudstaden. Av Hadrianus' villa återstår idag ett vidsträckt parkområde med storskaliga, mer eller mindre välbevarade ruiner samt fragment av mosaiker och andra utsmyckningar. Konstverken befinner sig numera till större del, förutom i Villa d'Este, i en rad olika europeiska museer. Men en fläkt av den romerska antikens forna makt, prakt och överdådighet är fortfarande tydligt märkbar, och anläggningen som utflyktsmål för en picknick, gärna med lokala delikatesser, utgör en nästan oslagbar pittoresk kuliss. Ω